

2 HET DORP EN DE GESCHIEDENIS

2

Het in 1997 verschenen boek Houwerzijl, een dorp in De Marne

2

Aantekeningen uit het dorpsblad Olle Weem van 1989-1995.

6

Een artikel in de Hogelandster van 6 februari 1991 van Hidde Feenstra.

8

Gegevens uit de dissertatie van dr G.A.Wumkes

9

Feestrede van Menno Norden tgv de opening van de vernieuwde straten (1956).

10

De breuk in de kerk in 1944

14

Enkele gegevens over de bevolking per 1 januari 1840

23

Geëmigreerde dorpsgenoten

25

Acte van splitsing uit 1890 van de gemeente in een in Houwerzijl en een in Zoutkamp.

26

Aantekeningen gesprek met Sietse Grijpstra en Wubbo Zwaagman (1997)

28

Verslag van de interviews met enkele dorpsgenoten (1996)

33

Het kerkhof

38

2 Het dorp en de geschiedenis

Het in 1997 verschenen boek Houwerzijl, een dorp in De Marne

Na de geslaagde dorpsreünie van 13 juni 1992 was de tijd rijp voor een boek over Houwerzijl. Het dorp mag dan niet groot zijn geweest, maar de meesten hebben goede herinneringen aan hun geboortedorp overgehouden.

Dat bleek heel duidelijk uit de 150 antwoorden op de vraag die de werkgroep aan de deelnemers aan de reünie had gesteld *Als ik aan Houwerziel denk....* De antwoorden gaven allemaal iets weer van hoe het dorpsleven vroeger was en daarom kunt u ze verderop lezen. We waren kennelijk tevreden met veel minder dan wat we nu hebben.

Drie voormalige dorpsgenoten, te weten

Jan Scholtens (coördinator), Albert Renkema en IJtze Zijlstra namen de taak op zich een boek samen te stellen.

Het was een hele klus, maar in november 1997 kwam het boek *Houwerzijl, een dorp in De Marne* uit bij uitgeverij Profiel in Bedum. Er was veel belangstelling voor, er werden ruim 600 exemplaren van verkocht.

Het boek werd in november 1997 gepresenteerd op een bijeenkomst in het dorps huis in Houwerzijl. Het eerste exemplaar werd overhandigd aan burgemeester J.P.H. Bruins Slot van de gemeente De Marne.

De schrijvers Ijtze Zijlstra, Jan Scholtens en Albert Renkema

Het 1e boek

Douwe Holwerda

Sietse Grijpstra senior en junior waren ook aanwezig.

Verslag in de Groninger courant

Houwerziel is Houwerziel nait meer

Houwerzijl. Een dorp in de Marne.

Albert Renkema, Jan Scholtens, Ytze Zijlstra (redactie) en prof. dr. Douwe Holwerda (eindredactie). Uitg. Profiel Bedum, 1997; 191 blz., f 75,- ISBN 90 5294 151 3 (verkrijgbaar bij de betere boekhandel in Houwerzijl, Ulrum en Leens)

1/234

door Fija Nijenhuis

Er staan ongeveer honderd huizen in Houwerzijl, in het noordwesten van de provincie Groningen. Van 29 adressen is de hoofdbewoner in dit dorp geboren. Van de andere woningen komt de hoofdbewoner uit de stad Groningen of uit het westen van het land. Houwerziel is Houwerziel nait meer.

Hoe Houwerzijl dan wel was, wordt uitgebreid beschreven in het boek *Houwerzijl, een dorp in de Marne*. Niet alleen nu, ook vroeger was Houwerzijl een plattelandsdorp. Daarmee houdt elke vergelijking met het heden op.

Toen de auto nog niet was uitgevonden, was Houwerzijl een gesloten gemeenschap. De leefwijze van de inwoners was beperkt tot het dorp en de directe omgeving. Boeren en landarbeiders zorgden voor de inkomsten en naar de stad ging je alleen als je kleren nodig had. Voor andere zaken hoefde je het dorp niet uit. De wereld was het dorp en andersom.

Geen wonder dat er bladzijden worden volgeschreven over het vroegere Houwerzijl en zijn middenstanders. De vele foto's brengen de verhalen tot leven. Te zien zijn slager Bouke Schaap die met zijn 'transportfiets' vlees rondbrengt, de dames van kruidenier Veenstra achter de toonbank waarop een grote voorraafles eau de cologne staat.

Van der Noord

Uiteraard hoort bij elke middenstander een apart verhaal. Al le-

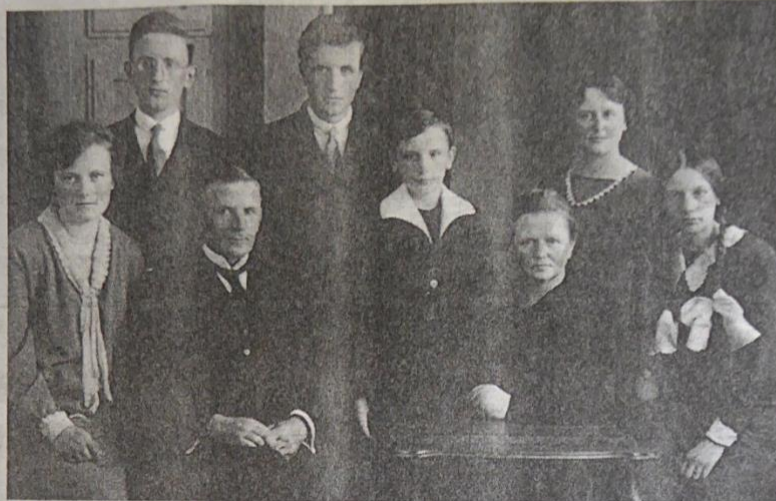

Foto van het gezin van ds. K. Holwerda (derde van links), die ruim twintig jaar predikant was in Houwerzijl (1928-1948). Zijn zoon Benne (vierde van links) werd later hoogleraar Oude Testament in Kampen. Zoon Douwe (vierde van rechts) werd docent klassieke talen in Groningen en is eindredacteur van het besproken boek.

foto uit besproken boek

zend zie je oude Houwerzijlsters voor je die aan de schrijvers van het boek vertellen wie bijvoorbeeld de heer Van der Noord was. Naast het stukje over deze verkoper van kantoorbenodigdheden staat ook zijn foto, die het verhaal compleet maakt.

Van der Noord was een lange, magere man, in Houwerzijl bekend om zijn bijbelse uitspraken. Een „markante middenstander“, die als landarbeider van Noordhorn naar Houwerzijl kwam om een handel in kantoor- en schoolartikelen te beginnen. „Beweerd wordt dat hij, omdat de bedstee nogal kort was, een gat in het tussenschot gezaagd had, zodat hij languit kon liggen. Toen hij eens met een ontsteking aan zijn voet in de bedstee lag en de dokter kwam kijken, werd deze doorverwezen naar de andere bedstee.“

Het stukje eindigt met de mededeling dat Van der Noord stierf in 1949, begraven ligt in de uiterste zuidoosthoek van het kerkhof en nooit een steen op zijn graf heeft gehad.

Ook als het gaat om de kerk is Houwerzijl Houwerzijl niet meer. Sinds 1990 bevindt zich in de voormalige gereformeerde

kerk (vrijgemaakt) een themumseum. Een publiekstrekker, al dus het boek. „Het heeft ervoor gezorgd dat heel Nederland weet waar Houwerzijl ligt. Maar voor sommige (ex)-Houwerzijlsters die in het gebouw gekerkt hebben, is de drempel voor een bezoek aan het museum nog steeds te hoog.“

Met het verdwijnen van de kerk in Houwerzijl is het gedaan met de zondagsrust. Niet alleen het themumseum is daar oorzaak van, ook het feit dat veel mensen Houwerzijl opnemen in de route van hun 'weekendritje' werkt eraan mee dat de Houwerzijlsters blij zijn als het weer maandag is.

Alles is anders geworden. De kerk staat niet meer in het middelpunt, school en winkel zijn er niet meer in Houwerzijl. De landbouw is nauwelijks nog werkgever voor inwoners. Kortom, de aanknopingspunten voor een gemeenschappelijk dorpsleven ontbreken. Sommige oorspronkelijke inwoners van Houwerzijl hebben het idee dat hun dorp verkocht is aan wat zij 'buitenstaanders' noemen. Zij hebben nu alleen nog een boek waarin ze kunnen lezen hoe het vroeger was.

Het is geen slecht idee van (oud)inwoners om een boek over Houwerzijl te schrijven, want de geschiedenis ligt hiermee vast op papier. Maar of er over dertig jaar, als Houwerzijl wellicht alleen nog maar uit 'import' bestaat, nog belangstelling voor zo'n boek zal zijn?

In elk geval is er nu genoeg belangstelling voor de historie van de plaats. Dat bleek op de Houwerzielsterdag in 1992, toen de initiatiefnemers hun plan om een boek over het dorp te schrijven, bekendmaakten. De reacties daarop waren zeer positief. Het resultaat is een schitterend vormgegeven 'historisch fotoboek', dat tot in details de geschiedenis van Houwerzijl beschrijft en verbeeldt. Deze aanpak is niet bij elk hoofdstuk aantrekkelijk. Het boek begint bijvoorbeeld bij 'de oertijd', die volgens de auteur tienduizend jaar geleden plaats had. Het is te betwijfelen of veel lezers geïnteresseerd zullen zijn in een uitgebreide aardrijkskundige beschrijving van het ontstaan van Houwerzijl. Dan zijn hoofdstukken over boeren, arbeiders en de middenstand toch leuker om te lezen.

Aantekeningen uit het dorpsblad Olle Weem van 1989-1995

Redactie: Attie Bos, Harrie van der Heide, Joop Parree, Nynke Zanstra

Verhaal Harm Kok.

"In de vijftiger jaren werkte ik in een koppel. In die tijd werd er nog veel vlas verbouwd. Toen hebben 4 boeren een vlastrekmachine gekocht en maakten een afspraak met ons. We moesten ieder f 100 betalen, waarna we de machine zelf mochten beheren. We huurden een trekker bij Hes en trokken zo bij de boeren langs. Wij kregen de winst, als het vlas maar op tijd werd uitgetrokken. Met een groep van zeven arbeiders deden we jaren lang goede zaken, totdat er bijna geen vlas meer verbouwd werd. Toen kwamen de kunstvezels in de mode. Jobke Nanninga heeft tenslotte alle machine's als oud ijzer opgekocht"

Activiteiten:

Vereniging Dorpsbelangen

Ouderen-soos

Tafeltennissen

Stichting Dorpshuis

Peuterspeelzaal

Gymnastiekvereniging Vliedorp

Sjoel- en klaverjasclub

1-2

Joop Parree overleden

Actiecomite Verkeersremmende Maatregelen

Wist u dat...

Expositie Noud de Wolf

Interview ds Berghuis

Verslag bezoek van Jan Klompsma, met gedicht

Willem Tell 25-jarig bestaan op 17-02-89

Dorpsbelangen: gem. stelt f 200.000 beschikbaar voor allerlei zaken.

Toneel en Bingo in het Dorpshuis

1-3

Voetbalwedstrijd

Viswedstrijd

2-1 1990

Thea Stegeman in redactie

Naam Olle Weem toegelicht door Klaas de Boer

Vermaning in 1832 afgebroken.

2-2

Opening Theemuseum op 19 mei 1990

Verklaring van de naam De Marne

Afkomstig van "meer", laag land

De kuikenstal van Rietema

Toegelicht door fam Rietema

Midzomerfeest op 22 juni

2-3

Verslag voetbalwedstrijd
Burgler 50 jaar getrouwd

3-1 1991

Struun route gepresenteerd
Verhaal A.Rietema - Hofman voor de kinderen
Het leven van Kees Hoeksema, interview

3-2

Verhaal van Piet Zijlstra, interview
Fietsclub

3-3

Vleermuis
Jan Klunder gestoken, meeleven
Interview mevr. Rietema, schrijfster, boek uitgekomen, Okko en Hermen
Kanowedstrijd

4-1 1992

Oproep voor reünie, oppas kinderen
Verhaal Hans Fidom over orgels
Interview nieuwe bewoonsters

4-2

Gymver. opgeheven op 30 mei, opgericht 2 juli 1986
Dorpshuis krijgt geld van Juliana Welzijn Fonds.
Opknappen dorpshuis kost f 77.000.
Interview met Pieter van Lune over zijn Groninger blaarkoppen, uniek en makkelijk vee.
Dankbrief aan Jan van Straten voor meewerken Houwerzielsterdag.
"Beste commissie.
Hait van de naald wil ik reageren op de schitterende Houwerzielsterdag van zoaterdag 13 juni.
oorden schaiten tekort om mien gevuilns oet te drukken. Ik ben geboeren Houwerzielster. Ik
ben er hin goan mit de gedachte:'k stel mie der nait te veul van veur, dan kin 't nait oafvaln.
Geweldig!!! Wat heb ik mit 'n olle bekenden proat. Wat hem joe alles goud georganiseerd, en
wat waarn de mensen allemoal blied en tevreden. (Onze oprechte dank er voor)"

5-1 1993

Oproep fam Stegeman over gevonden pijpen. Er staan namen op: Rietema-Hogeveen-Ypma-
Goris en Goris. Wie weet wat?
Kabouterpraat van Alice Rietema-Hofman verschenen.
Interview J.Spoelstra
Jaarverg. Ver. Dorpsbelangen
Jeugdavond, instuif
5-2

Verhaal over oorlogsgebeuren (vliegtuig neer)
Jantje Werkema vertelt.

5-3
Interview T. Zijlstra - Terpstra
Toneel in Dorpshuis

6-1 1994
Verslag Ver. Dorpsbelangen
Shantykoor op 9 april 1993, neutenschaiten.

50 jaar bevrijding, 5 mei 1995.

Een artikel in de Hogelandster van 6 februari 1991 van Hidde Feenstra.

De klokketoren uit de afbeelding van 1685 had een klok. Daar men geen horloges had was de klok het middel om de tijd aan te geven.

In 1771 was de kerk van Oude Weem alleen nog een ruïne. Het voetpad naar Vliedorp is verdwenen en vervangen door een fietspad.

Houwerzijl is pas na 1570 ontstaan. In 1570 werd na de Allerheiligenvloed de sluis bij het Ganzenhuis verwoest. Westelijker werd een nieuwe uitwateringssluis gegraven en werd de uitwatering bij het Ganzenhuis afgedamd. Het Vlakkeriet bleef over.

In 1685 was de buitengeul nog breed. Houwerzijl had een haven. Door verlanding werd de geul in 1729 afgesloten door de bedijking van de Oude Zuurdijkster Polder.

Houwerzijl was in 1700 een behoorlijk dorp. Het is waarschijnlijk dat er handel en zeevaart is bedreven. Er zullen schippers hebben gewoond en vissers. De aanwezigheid van mennonieten duidt daar ook op. Zij werden namelijk gevonden onder handelslui en schippers.

Uit een memorie voor de eigenaars van de borg Asinga te Ulrum in 1737, blijkt dat de landgebruikers er slecht voor stonden. Dit resulteerde in het verhuren van land aan de meiers, die alleen maar de lasten betaalden. Men was allang blij dat het land werd verpacht en dat de pachters niet wegliepen. Eerst na 1750 trad er verbetering op.

Rond 1800 was de dijkverzwaring voltooid.

Gegevens uit de dissertatie van dr G.A.Wumkes

De Gereformeerde kerk in de Ommelanden tussen Eems en Lauwers (1595-1796).

blz 44 Op een zaterdag voor Sint Laurensdag, in het jaar 1547, werd op de Zuurdijkster Uitterdijk een metselaar verbrand, die Hanskens heette.

opm. Misschien heeft hij wel stenen gemetseld in Houwerzijl!

blz 64 Te Wirdum was een dansschool in het huis van de chercher, vlak bij de molen. In "sarrieshut" zoals het volk de woning van de commies op het gemaal noemde.

blz 68 Er waren bepaalde gelegenheden om te feesten. Zo was er de vastenavondpret in februari en in mei was er de meiboom en het meivuur. Ook waren er de jaarmarkten en de kermissen.

Elders verhaalt hij van begrafenissen (de beruchte utigsten) en bruiloften die ook werden aangegrepen om te vreten en te zuipen (dat is de beste uitdrukking voor wat er dan gebeurde). Het doorbrak de sleur van het dorpsleven waar overigens niet veel gebeurde.

Ook verhaalt Wumpkes van "gasterijen" die werden gehouden ter gelegenheid van de bevestiging van een predikant. Ook dan werd er door de collatoren en gasten flink uitgehaald. De beste etenswaren werden naar binnen gewerkt en dat alles werd overgoten met veel kluunbier en wijn.

De rekening van zo'n bevestigingsmaal ging naar de kerk!

blz 83/84 De Ommelanden vertoonden kort voor de Reductie een schouwspel van de diepste ellende. Roofzuchtige krijgsbenden liepen de dorpen af, de arme huisman berovend, de kerken plunderend, de weemen in brand stekend.

blz 100 In 1748 kwam er beweging in de verhoudingen. De boeren kwamen hun rechten eisen in Appingedam. Alle 15 eisen werden uiteindelijk provinciaal ingewilligd. Uiteindelijk werd het patronaatrecht (het collatierecht) aan de landadel ontnomen en in maart 1796 afgeschaft.

blz 155/156 Wumkes geeft een beschrijving van een Weeme.

In een noot geeft hij aan:

Weeme, wedem of wehem = gewijd huis, vlg H.O.Feith, Gron. Beklemrecht I, blz 208; Gron. Volksalm. 1845, blz 67.

Een weeme bestond uit een voorhuis en de eigenlijke boerderij.

In de boerderij was een karn- of melkenhuis, een koehuis, een paardestal en een schuur.

Zijn conclusie is dat de Ommelander pastor tevens hereboer was.

opm.De beschrijving komt goed overeen met de indeling van het Ganzenhuis.

Volgens Van Dale is weem een pastorie.

blz 157 Uit gegevens van de classis Marne van 27 juli 1728 noteert hij:

"Ds Berghuis te Fliedorp en Niekerk klaagde bij de deputaten der synode, dat hij door overstroming en sterfte van het rundvee acht koeien en een paard had verloren; voorts had hij zeer veel dijk moeten laten herstellen; en wat het ergste was, wegens geslagen post- en paalwerk waren al zijn goederen, boeken, bed, mantel en rok inclus, verkocht."

opm. Het is aannemelijk dat zijn weeme gestaan heeft op Ol Weem

opm. Zijn conclusie over de conventikels is dat die een grote rol hebben gespeeld in het voorspel van de Afscheiding.

Feestrede van Menno Norden tgv de opening van de vernieuwde straten (1956).

Zo was het..

Burgemeester Ottevanger knipt het lint door.

"Goeden avond dames en heren in deze zaal.
 Ik heet u namens de feestcommissie hartelijk welkom allemaal.
 In het bijzonder onze burgemeester zonder mevrouw.
 Ook de wethouders, die blijven hem trouw.
 De raadsleden zijn er inclusief
 die bleven vanavond ook niet thuis.
 Nu de firma Bonnema en zonen die ons vandaag hun prestatie tonen.
 Ze maakten van ons dorp een pracht geheel
 behalve de Dijksweg, maar die krijgt nog zijn deel.
 BenW die hebben het gekeurd
 en zeiden: de Bokkedijk krijgt volgend jaar een beurt....
 Welkom gemeentewerken met de heren Lap en van Dijk,
 ze gaven bij het werk vaak van hun belangstelling blij.
 Dat wij onze straten kregen hier
 is het werk van hun op het papier.

Dan mannen met sterren en strepen en soldaten gewoon
 spreiden hier vanavond hun muzikale gaven ten toon.
 We zijn blij dat ze hier mogen zijn
 op Houwerzijlster stratenfestijn.
 8 september schreven we naar Assen
 of ze ons met muziek wilden verrassen.
 Zo schreef de generaal Majoor:

't Is voor de bakker hoor !
Ook kregen we nog een juffrouw aan de lijn
ze zei: ze komen. We vonden het fijn.
Nu zijn ze hier present
in deze grote tent.
Graag had ik van het publiek
nu even een applaus voor de kapelmuziek !

Tot slot nog welkom aan de Groninger Minstreels.
Het is prachtig, dan zeg ik niets teveels.
Zij brengen ons een lied van vroeger en nu,
voor hen ook graag een applaus van u!

Mocht ik iemand bij het welkom hebben vergeten
laat het me straks dan maar weten.

Nu dan welkom aan u allemaal.
Enkele jaren geleden
was men in ons dorp erg ontevreden.
Geen riool, water of mooie wegen.
Men zei hier: in Ulrum daar kom je zoiets tegen.
In Houwerzijl gebeurt niets, in Ulrum wel.
het was vaak mopperen wat ik u vertel.
Maar eerst was het Roorda uit Lauwerzijl
die hier kwam werken met hamer en bijl.
Het werden meren en ravijnen.
Men kon op zondag haast niet verschijnen.
Grote buizen kwamen in de straten
om het vuile water door te laten.
Weg ging dus de watersnood.
Electra, Leens, soldaten hielpen mee
om te verkleinen ons waterwee.

Toen, vorig jaar, kwamen er buizen,
ze liggen voor onze huizen.
Algra uit Wolvega kwam te werken
aan de vuile boel kon je het merken
Maar de waterleiding werd een feit
en een ieder werd met een waterkraan verblijjd.
De mannen met zwarte pet en band
hadden alle huizen tot klant.
Hulde aan de watermensen!

Maar nu resten ons nog de stratenmensen.
we gingen langs de straat van holderdebom.
Je moest er om denken want anders viel je om.
Bergen en dalen en gaten zo groot,
ja het was me een zoot.!

Heren met groote papieren verschenen.
gemeentewerken en aannemers die het goed met ons menen.
En ja, borden met Bonnema en zonen
gingen zich in ons dorp vertonen.
Maar het werd me een keet!
we dachten eerst: als dat nieuwe straten heet....
Heel Houwerzijl was een modderpoel
en alle mensen gingen langs het paadje van Tjerk en Roel..
Auto, dragline en trekker,
o wat was het een gejekker.

En nu zijn we er haast uit,
een mooie weg met trottoirs en een hekje tot besluit.
De burgemeester die knipte het lint in twee
en een ieder trok, met de muziek voorop, mee.
Huizinga Wrister die gaf de schaar,
hij was immers de oudste, is 't niet waar?

Welkom pers van diverse bladen en kranten.
Die hebben morgen weer nieuws voor bladen en kranten.
Zelfs militaire journalisten en een fotoman
maakten een reportage, zodat ieder het weten kan.

Onze hartelijke dank aan de werkers met spade en schop.
Allen te noemen gaat niet, behalve Bekkema, Klavenga en Slop.
Daarom alle arbeiders van Bonnema in één woord:
jullie hebben gewerkt zoals het behoort.!

Dan nog tot besluit,
wij nodigen u uit
om deze week de verkoopshow te bezoeken
waar u kunt krijgen fietsen, radio's en koeken,
enzovoort..... Ja, 't is ongehoord!
Daarom de leus
op de show is grote keus:
Komt, koopt en ziet
wat Houwerzijl en Niekerk u biedt!

Ik dank u.

De breuk in de kerk in 1944

De landelijke breuk van 1944 in de Gereformeerde Kerken in Nederland (GKN) was een trauma voor de inwoners van Houwerzijl omdat ze namelijk vrijwel allemaal lid waren van de plaatselijke Gereformeerde kerk. Niet alleen dat het gebeurde, maar dat het gebeurde in een door de Duitsers bezet land, was moeilijk te begrijpen.

Van belang is dat de notulen van de kerkenraad van 9 februari 1942 vermelden er op de classis een voorstel van de kerk van Houwerzijl is aangenomen om de Synode te verzoeken de behandeling van de leergeschillen uit te stellen. Dat verzoek werd door de synode afgewezen.

De Synode was namelijk van mening dat er eindelijk maar eens een einde moest komen aan de leergeschillen rond verbond en doop. En...alle kerkenraden moesten zich houden aan hun besluiten. Daarom moest de kerkenraad van de gemeente te Houwerzijl ook kiezen.

De kerkenraad was het om principiële redenen niet eens met de besluiten van de synode. En omdat er anders een schorsing en afzetting uit het ambt dreigde, besloot men zich tijdelijk los te maken van het kerkverband. Maar de breuk kon na de oorlog niet worden geheeld en is altijd gebleven, ook landelijk.

Het geloof zat diep bij de meeste kerkleden. Men ging immers twee keer op een zondag naar de samenkomst. 's Morgens om tekst en uitleg te krijgen over een gedeelte uit de Bijbel en 's middags werd de catechismus uitgelegd.

En door de week waren er de verenigingen. Voor de verenigingen voor de jonge jeugd, de jongens- en de meisjesverenigingen onder leiding van een oudere, voor de jongelingen de JV, voor de jonge meiden de MV. Voor de volwassenen de mannenvereniging (MV) en voor de getrouwde vrouwen de vrouwenverenigingen (VV). Daar leerde men de inhoud van de Bijbel kennen en werd er gestudeerd, geargumenteed en gediscussieerd.

Het was de kerk van Abraham Kuyper, gericht op het volwassen worden in het geloof voor een toepassing in het gewone leven. In het verhaal van de familie Van der Kam (zie onder 1.02) komt dat mooi tot uitdrukking als het gaat over de geëmigreerde Kornelis van der Kam:

Hij was de enige van de familie die zich aansloot bij de Gereformeerde Kerk. Hier voelde hij zich thuis. Hier deed hij belijdenis van zijn geloof en werd leider van de jongensvereniging en later van de jongemannenvereniging. Hij las en verslond de werken van Abraham Kuyper. Niet alleen gaven deze werken hem geestelijk voeding, ze openden ook zijn ogen voor de bredere aspecten van het Gereformeerde geloof in haar visie op politiek en arbeid.

Mee door deze instelling, die overigens landelijk aanwezig was in de GKN, leidde een theologisch verschil over de betekenis van de doop tot de breuk. Het begon landelijk en kwam uiteindelijk bij alle bij de GKN aangesloten gemeenten terecht.

De notulen van de kerkenraadsvergaderingen van de GKv te Houwerzijl geven het volgende beeld over hoe het is verlopen.

Besluiten

1 De kerkenraad besloot op 30 oktober 1944 dat ze de besluiten van de synode niet kon accepteren en dat ze uit het kerkverband wilde gaan. Dit werd aan de gemeente meegedeeld.

2 Er kwam een gemeentevergadering op zondag 19 november 1944 na de middagdienst. Daar waar er over het besluit met de gemeente doorgesproken.

3 Op 22 november 1944 besloot de KR met algemene stemmen dat men zich losmaakte van de besluiten die de synode had genomen.

4 Op zondag 26 november 1944 werd het besluit vanaf de kansel aan de gemeente bekendgemaakt. De tegenstanders van het besluit verlieten toen de kerk.

5 Toen de kruitdampen waren opgetrokken bleek dat er ongeveer 380 leden trouw waren gebleven aan de kerkenraad en dat er 170 leden waren vertrokken.

6 De kerkenraad heeft de gemeente met een brief d.d. 8 december 1944 duidelijk gemaakt waarom men zo had gehandeld.

7 Die de kerkenraad volgden werden al gauw aangeduid als 'vrijgemaakten' omdat ze zich hadden vrijgemaakt van de synodebesluiten. Degenen die de synode volgden werden door de 'vrijgemaakten' aangeduid als 'synodalen'.

Kerkgebouw(en)

1 Er begon een ingewikkelde en unieke gang via de rechter om het eigendom en gebruik van het kerkgebouw aan de Hoofdstraat, nu Theemuseum.

2 Omdat het kerkgebouw in eerste instantie aan de vrijgemaakten werd toegewezen, kerkten de synodalen in café Hoogeveen.

3 Toen de rechter later uitsprak dat het kerkgebouw aan de synodalen toekwam, kwamen de vrijgemaakten op zondags bijeen in de schuur van Jan de Boer.

4 Door een uitspraak van De Hoge Raad werd het kerkgebouw definitief toegewezen aan de vrijgemaakten.

5 De synodalen kerkten daarna een tijd op de zolder van het pakhuis van Werkema bij de haven.

6 De synodalen bouwden zelf een eigen kerkgebouw. Het is het eerste huis aan de linkerkant van de weg als je van Zoutkamp het dorp binnenkomt.

De gereformeerde kerk van Houwerzijl is opgeheven per 1 januari 1975.

Het Gebouw

1 Intussen was eind 1946 'Het gebouw' in gebruik genomen. Het was gebouwd op het terrein van de voormalige openbare school. De school werd gesloopt en er werd een soort verenigingsgebouw gebouwd.

2 Het werd gebouwd in opdracht van het bestuur van 'De vereniging tot bevordering van Christelijke Belangen'. Het bestuur bestond uit de volgende personen:

Jan Hombertus Klunder, landbouwer
 Menne Pool, onderwijzer
 Menno Jan Rietema, landbouwer
 Eilke Wieringa, landbouwer
 Jan Jakob Goris, koopman

3 Er zijn in 'Het gebouw' geen kerkdiensten gehouden.

De vrijgemaakten hadden intussen hun kerk terug en de synodalen wilden er geen gebruik van maken. In de tijd dat het eigen kerkgebouw nog niet klaar was, hebben beide gemeenten tijdelijk samen gebruik gemaakt van de kerk aan de Hoofdstraat.

4 het reliëf

Boven de ingang is een reliëf aangebracht.

Het is een gestileerde arend, met daarboven als jaartal 1946 en onder *Ps. 103:5*.

Psalm 103:5 in de Statenvertaling luidde:

Die uw mond verzadigt met het goede, uw jeugd vernieuwt als eens arends.

Ik weet niet wie het beeldwerk op t Gebouw heeft gemaakt en wat men heeft willen verbeelden met de tekst.

Na de breuk.

In een brief gedateerd op 4 april 1950 stuurde de kerkenraad van de synodale kerk een brief aan de vrijgemaakte kerkenraad. Men was tot de conclusie gekomen dat de breuk helemaal niet nodig was geweest en vroeg om een herziening van de besluiten om zich los te maken van de GKN.

Was getekend M. v.d. Veen, praeses, M. Vogel, scriba en G.W. v. Houte, consulent.

De kerkenraad van de vrijgemaakten antwoordde in een brief van 31 mei 1950 dat er huns inziens alleen wat cosmetisch was veranderd, maar dat de besluiten van de synode van de GKN bleven wat ze waren, namelijk een gewetensbinding. Er was dus niets veranderd en de kerkenraad zag dan ook geen basis voor een samenspreking.

Was getekend J. H. van de Hoeven, praeses en S. Heun, scriba.

De correspondentie werd in beide gemeenten bij de leden verspreid.

Kerkgebouw hoofdstraat, nu Theemuseum.

Centraal met preekstoel, rechtsboven de galerij

De kerkenraad kwamen uit de deur rechts en namen plaats in de banken voorin. De dominee liep gelijk door naar de preekstoel en had vanaf dat moment de leiding. Als ik mij goed herinner zaten de ouderlingen links (zie de foto van de zijbeuk).

Dit bord hing op de galerij en stamt uit de tijd dat mannen vaak pruimtabak kauwden. Het diende ook om de mensen wakker te houden. Men maakten lange werkweken en vaak in de buitenlucht. Als men dan op de zondag in de kerk zat kauwde men om wakker te blijven...

De zijbeuk

Zitplaatsen

Volgens het onderstaande zitplaatsenschema konden beneden ca. 250 mensen zitten.

Op de galerij konden zeker nog 50 mensen een plaats vinden.

In totaal waren er dus ongeveer 300 zitplaatsen.

De zitplaatsen werden toegewezen bij inschrijving.

Dat gebeurde in de maand mei.

Men werd geacht op tijd aanwezig te zijn, want het was gebruikelijk dat vijf minuten voor aanvang de plaatsen vrij werden gegeven.

Toen wij in 1986 in Dalfts en kwamen wonen zat daar rechts van de kansel nog een lampje die vijf minuten voor aanvang ging branden ten teken dat iedereen mocht gaan zitten waar hij wilde.

Omdat wij dat gebruik niet kenden, gingen wij de eerste zondag ergens zitten.

Toen we thuiskwamen uit de kerk ging de telefoon:

Of we wel wisten dat we op hun plaatsen zaten!!

Gelukkig zal dit anno 2021 wel niet meer voorkomen, maar veel kerkgangers hechten ook nu nog aan hun plaatsje in een kerkgebouw.

In de Noorderkerk in Groningen volgde in 1944 een kerklid de vrijgemaakten omdat hij daar altijd in die kerk had gezeten op altijd dezelfde plaats.....

ZITPLAATSEN KERK

143	144	145	146	148
149	150	151	152	154
155	156	157	158	160
161	162	163	164	165
167	168	169	170	172

130	128	127	126	125
124	123	122	121	119
118	117	116	115	114
112	111	110	109	108
107	106	105	104	103

101	100	99	98	97
95	94	93	92	91
89	88	87	86	85
83	82	81	80	79
77	76	75	74	73
71	70	69	68	67
65	64	63	62	61
59	58	57	56	55
53	52	51	50	49
47	46	45	44	43
41	40	39	38	37
35	34	33	32	31
29	28	27	26	25
23	22	21	20	19
17	16	15	14	13
11	10	9		
7	6	5		
3	2	1		

173	174	175	176	177	178
179	180	181	182	183	184
185	186	187	188	189	190
191	192	193	194	195	196
197	198	199	200	201	202
203	204	205	206	207	208
209	210	211	212	213	214
215	216	217	218	219	220
221	222	223	224	225	226
227	228	229	230	231	232
233	234	235	236	237	238
239	240	241	242	243	244
245	246	247	248	249	250
251	252	253			

Zitplaatsenregeling 1975

J. Alles-Ritsema	208	T. Tammens	138-140
C. Bakker	235-238	S. Tol	1- 4
F. de Boer	43- 44	B. Top	15 214
G. de Boer	81- 83	T. Top-Diepstra	61- 65
K.L. de Boer	67- 69	A.v.d. Veen	121-124
P. Bolhuis-Hogeveen		J. Veenwijk	137
B. Bolhuis-Keegstra		G. Veenwijk-Ludema	233-234
J. Bolhuis	19- 21	M. Visser	245-250
A. Bolt	16- 18	E.v.d. Zijl	35- 36
H. Burgler	185-189	B. Zijlstra Jr.	37- 42
P.W. van Dijk	51- 54	J. Zijlstra	9- 10
A. van Dijk-Beenes	50	W. Zwaagman	
G. van Dijk-Beenes	48		
A. van Dijk-Toonstra	203-205		
H. van Dijken	251-253		
J.A. Dijksterhuis	217-220		
S. Doornbos-v.d. Zijl			
F. van Duinen	70- 71		
A. Fluit + H.T. Sikkema	115-118		
J.J. Goris	91- 96		
S. Goris	129-130		
A. Gunnink	209-211		
A. Haaksema	206-207		
F. Haaksema	73- 78		
H. Hes	227-228		
W. Hes-Alsena	49		
S. Heun	215-216		
B. Hofman	89- 90		
M. Hogeveen-v.d. Zijl			
J. Huisman-Veldkamp	5-13 176-183		
E. Huizinga	132-136 + 125		
P. Huizinga			
G. Huizinga-Waterbolk	131		
H. Kloosterman	87		
D. Knol			
K. Knol			
M. Knol-Pruim	79- 80		
J. Koning			
E. Koning	31- 34		
L. Lap	231-232		
K. Lindemulder	11- 12		
J. Luiten	221 197		
J.v.d. Heer	184		
J. Nanninga	22- 24		
K. Nanninga	13- 14		
S. Posthuma	55- 59		
J. Pruim	28- 30		
L. Pruim	198-202		
M.D. Rietema	212-213		
M.J. Rietema	25- 27		
M. Schaap	229-230		
K.R. Schepel-Stuurwold	244		
W. Slik	239-243		
J. Spriensma	179-187 5-8		
R.O. Spriensma	191-196 + 190		
H. van Straten	45- 47		
J. van Straten	222-226		
L. van Straten	85- 86		

Verloop leden van de Gereformeerde Kerk Vrijgemaakt.

1944	349	1966	326
1945	--	1967	326
1946	383	1968	321
1947	412	1969	302
1948	411	1979	283
1949	422	1971	287
1950	433	1972	267
1951	410	1973	267
1952	401	1974	244
1953	390	1975	225
1954	389	1976	215
1955	375	1977	201
1956	380	1978	180
1957	371	1979	153
1958	366	1980	153
1959	366	1981	143
1960	353	1982	137
1961	340	1983	136
1962	333	1984	138
1963	338	1985	130
1964	338	1986	121
1965	327	1987	124

Uit de getallen blijkt de leegloop van het dorp.

Door de mechanisatie van de landbouw waren er vanaf 1950 steeds minder arbeiders nodig.

Het was onontkoombaar dat eerst de middenstand en later kerk en school verdwenen.

Enkele gegevens over de bevolking per 1 januari 1840

Uit: Van Weerden *Spanningen en conflicten*

In 1796 werd het burgerlijk huwelijk ingevoerd. Voordien werden de huwelijken gesloten en geregistreerd door de kerk.

In 1839 werd een volkstelling gehouden, die ten grondslag ligt aan het bevolkingsregister van 1840. De gemeente Ulrum bestond uit vier kerspels, te weten Ulrum, Niekerk, Vliedorp, (met Houwerzijl) en Vierhuizen (met Zoutkamp).

Volledige cijfers omtrent de godsdienstige gezindten, waarin dus ook de kerken van de Afscheiding zijn opgenomen, zijn pas beschikbaar vanaf 1849.

Voor die tijd kende men 3 groepen:

Rooms-Katholieken,

Protestanten en Israëlieten

" niet tot de vermelde gezindten behorende".

De afscheiding had een grote invloed in de gemeente Ulrum.

In de jaren tussen 1849 en 1947 daalde het percentage Hervormden van 67,8 naar 34,3 en steeg dat van de Gereformeerden van 28,2 naar 56,6.

Het zal duidelijk zijn dat dit gegeven ook voor Houwerzijl van groot belang is. Uiteindelijk werd het dorpsgebeuren in grote mate bepaald door wat er gebeurde op het kerkelijk erf. En velen gingen met de Afscheiding mee.

Uit een tabel met de leeftijdsopbouw van de gemeente Ulrum op 1 januari 1840 blijkt dat men in het algemeen niet zo jong trouwde. De meeste huwelijken werden gesloten als het bruidspaar de 25 gepasseerd was.

Een interessante vraag hierbij is of het feit dat thans zoveel huwelijken stranden, niet het gevolg is van het te jong aangaan van een huwelijk. Misschien is men nog niet uitgekeken op het andere geslacht, terwijl men toch al gebonden is.

Het kerspel Vliedorp (met Houwerzijl) op 1 januari 1840.

<i>A Mannelijk geslacht</i>		<i>Vrouwelijk geslacht</i>		
getrouwden	60	getrouwden	60	
weduwnaars	6	weduwen	21	
jongemans	118	jongedochters	132	
totaal	184	totaal	132	= 397 afkomstig uit 79 gezinnen.

312 Protestant en 85 die niet tot de drie gezindten behoorden.

Hiervan waren 84 die gerekend wilden worden tot de Christelijke Afgescheidenen en er was een aanhanger van Natuur en Rede.

Deze laatste was Hendrik J. Zijlma, landbouwer op het Gansehuis, ten Oosten van

Houwerzijl. Hij was, ook tijdens de Afscheiding, lid van de gemeenteraad van Ulrum. Hij heeft het boek 'De Marne' geschreven waarin veel van de streek wordt verteld.

Afkomst van de bevolking(per 1 januari 1840) kerspel Vliedorp.

geboren in Houwerzijl	165		
" Vliedorp	46		
		211	
" gemeente Ulrum	72		
" de Marne	66		
		138	
" Provincie Groningen	43		
" buiten de Provincie	5		
		48	
			397

Samenstelling bevolking

blz 332 Van Weerden, tabel III

Beroepsmatige samenstelling der bevolking van het kerspel Vliedorp 9 met Houwerzijl) op 1 januari 1840.

Landbouwer	10	Kleermaker	2
Landbouwersche	2	Naaister	2
Dagloner	39	Wolnaaister	3
Daglonersche	11	Smid	1
Dienstbode	1	Ijzersmid	1
Werkbode	40	Schoenmaker	3
Koopman	2	Timmerman	2
Koopmanske	1	Kuipersche	1
Schipper	3	Broodbakker	1
Schippersknecht	1	School	
Verver	1	onderwijzer	1
totaal beroepen	128		
zonder beroep	269		
totaal bevolking	397	(184 mannen en 213 vrouwen)	

Geëmigreerde dorpsgenoten

Bron: notities bij leerlingenlijsten van de lagere school.

jaar	naam	ouders
1906 mrt/april	Maat Renske J. ter	Jacob Maat en Akke Grijpstra Sybrand
1907mrt/apr	Nieuwland Pieter H. Dirk H.	Hylke Nieuwland en Aafke Nannenga* *(achter haar staat een overl.teken)
1907? april	Schaap Egge J. Buikema Hendrik L.	Johannes Schaap en Trijntje Knol Luitje Buikema en Jacomina Kammenga Wopke L.
1908 mei	Weide Anton A v d	Anne van der Weide en Maaike van Donzel
1910?	Kuiken Tetje L. van	Luitje van Kuiken en Wijtske Katsma Ida L. Klaas L.
1913april	Spoelstra Lubbert K.	Kornelis Spoelstra en Sjoukje Postema Janke K.
1923mei	Bakker Anna J. Dekkinga Jan K. Kok Mattheus F	Jan Bakker en Jaantje Smit Kornelis Dekkinga en hendrika Zwart Folkert Kok en Ebeltje Wolthuis
1923	Middel Jan P.	Pieter Middel en Pieterke Lugtenburg
1925mrt	Kam Hendrik K.v.d. (Zie verhaal onder 1-02)	Kornelis van der Kam en Grietje Valkema
?? ??	Frouws Geertruida Vries Niddert de	Jakob Frouw en ??? Tjiske de Vries en Froukje Valkema Hendrik
1929?	Koning Manna Koning Janna	???
1950	Huizinga Sia Trijntje Iektje	Huizinga Ulfert
1954	Grijpstra Aukje Sietse	Sipke Grijpstra

Andere bron

Corn. de Boer	T. Huizinga Wdr	A.T. Huizinga	G. v.d. Zijl
M. Hoekstra	Tj. de Vries	T.E. Huizinga	D. Kalma
A. Huizinga Lzn	Kl. van Kuiken	J. Hoeksema	Joh. Helder
F. Huizinga Lzn	B v.d. Velde	G. Hoeksema	J. Huizinga
U. Huizinga	J. van der Kam	R. Hoeksema	O. lindemulder
H. Huizinga Wzn	M. Klunder	P. Hoeksema	J. Lindemulder K. Lindemulder

Acte van splitsing uit 1890 van de gemeente in een in Houwerzijl en een in Zoutkamp

Op 21 december 1843 werd er door *De afgescheidene Christenen van de gemeente Houwerzijl en Zoutkamp* een rekest ingediend bij de Koning met het verzoek de gemeente te erkennen als kerk. Op 25 april 1844 werd het bestaan van de gemeente door de Koning gelegaliseerd!

Acte van Scheiding
der
Gereformeerde kerken van Houwerzijl en Zoutkamp.

De Christelijke Gereformeerde Kerken van Houwerzijl en Zoutkamp waren vanaf hare stichting anno 18 steeds gecombineerd; werden bediend door een gemeenschappelijken Leeraar en bestuurd door een gecombineerden Kerkenraad.

Bij de ontwikkeling echter in latere jaren van de Kerk van Zoutkamp kwam aldaar het denkbeeld meer en meer tot rijpheid eener opheffing der combinatie en het bezit van een eigen leeraar.

En op de vergadering des Kerkerads van 24 juli 1890, waarop de Leeraar Ds.R.Polman, wegens toenemende lichaamszwakte zijn ontslag uit de bediening des Goddelijken Woords aanvroeg en verkreeg, kwamen de vertegenwoordigers van Zoutkamp met een bepaald voorstel van Scheiding der beide Kerken ter vergadering.

Hierop werd besloten deze zaak wederzijdsch in ernstig biddende overweging te nemen alsmede om het gevoelen van de leden van beide Kerken hierover in te winnen op een daartoe bijzonderlijk saam te roepen vergadering.

Uitslag dezer amenkomsten was, dat Houwerzijl, ofschoon het noodzakelijke en wenschelijke eener Scheiding niet erkennende, echter geene vrijmoedigheid vond om zich tegen een bepaald verlangen deswege van Zoutkamps Kerk te verzetten. Zulk een beslist en nadrukkelijk verlangen werd op de samenkomst der leden van Zoutkamps kerk uitgesproken.

Dientengevolge is tot Scheiding der Kerken van Houwerzijl en Zoutkamp besloten op de vergadering van de gecombineerde Kerkenraad van 15 augustus 1890, om de nadere voorwaarden der Scheiding later definitief te regelen en vast te stellen.

En ofschoon op de eerstvolgende vergaderingen de grensbepaling eenige moeilijkheden baarde, wegens verschil van gevoelens deswege tusschen de vertegenwoordigers der beide Kerken, zoo werden toch die voorwaarden op den gecombineerde Kerkenraad van 12 september anno 1890 getroffen en vastgesteld als volgt:

- a) Iedere Kerk behoudt zijn plaatselijke eigendommen en Kerkelijke gebouwen met de daarop rustende schuldenlast.
- b) De gemeenschappelijk of persoonlijke ondertekende schuldbrieven zullen worden vernietigd en door andere vervangen, waarin de Kerkeraad van Houwerzijl de schulden dezer Kerk en de Kerkeraad van Zoutkamp de schulden harer Kerk ten hunnen laste nemen. Na het in orde brengen dezer zaak, zullen de aldus veranderde schuldbrieven over en weer elkanderen getoond worden.

c) De Kerkeraad van Zoutkamp verbindt zich om de Christelijke School te Houwerzijl naar vermogen te steunen, zoolang te Zoutkamp nog geen Christelijke School bestaat.

d) De grensbepaling zal wederzijdsch erkend worden in den provinciale grintweg van Ulrum naar Zoutkamp tot de uitvaart van het boerenerf der Wed. Doornbos;

- dat het dorpje Nijkerk in zijn geheel bij Houwerzijl zal blijven, doch dat de bewoners der boerenerven van de Wed. Doornbos, de Erven Buikema en de Erven de Boer vrijheid zal worden verleend om zich naar eigen keuze te voegen bij de Kerk van Houwerzijl of van Zoutkamp. Deze uitgesproken keuze beslist voor heel hun leven, doch iedere nieuwe bewoner moet opnieuw kiezen.

Deze aldus getroffen en wederzijds goedgekeurde acte van Scheiding is de Classe-vergadering ter visie en goedkeuring voorgelegd geworden, die daaraan heere goedkeuring heeft verleend op de Classe-vergadering van 12 september anno 1890.

De gecombineerde Kerkeraad:

Houwerzijl voornoemd:

S.Zuidhof
J.Goris

Zoutkamp voornoemd:

L.Huizinga
K.Bosveld

Aantekeningen gesprek met Sietse Grijpstra en Wubbo Zwaagman (1997)

Waterstaat, landschap, geschiedenis

*Oorsprong naam Houwerzijl

YZ: afgeleid van houw/valge = grond

Wanneer eerste bewoners

Rietvlakte komt van Riet als waterloop

1729 Houwerzijlster polder

Haven met stapelrecht voor de stad?

*Huis Hoofdstraat 66

Is versterkt huis geweest. Er zijn bij verbouwing kloostermoppen gevonden en ook aardewerk. In de schouw zitten tegeltjes uit de 17e eeuw.

Haven kon in 1689 nog worden aangedaan.

Bij Windeweer zwom en zwemt de jeugd van Houwerzijl.

Bronzen beeldje gevonden van godin Iris (rond 1965)

Waarom heeft het dorp zo'n stratenpatroon?

*Aantal woningen

Samenleving

*Dorpshuis

Gem. kocht gebouw voor f 30500, die het verhuurt aan Dorpsbelangen.

Samenstelling bewoners.

Vereniging voor dorpsbelangen geschreven.

Zangkoren (gemengd en mannenkoor)

Mannenkoor was dubbelkwartet?

*Muziekkorps

Laus Deo, van ca 1938-1952. K. Bakker Hds Oldehove en E. de Jong dirigent.

Zwaagman was sponsor. F. Reitsema dirigent? Leden speelden bij de kerkdiensten in boerderij van De Boer en in het Pakhuis.

In welk jaar gebrek aan water

Meerdere jaren. Per tank van Leens of Electra. Per emmer in de put. Kikker..

Wanneer voor het eerst gas , elektra en telefoon

Brief naar EDON geschreven.

*Film over Vogel nog zien?

*Benaming politieke partijen in 1939

Z-Christelijke Volkspartij

*Wanneer is Ver. Onderlinge Steun opgeheven

Is opgegaan in OVZG. Grijpstra was jarenlang penningmeester. Vos uit Ulrum was de contactman. Is thans Ziekenfonds ANOZ.

Tekening van Thea Stegeman.

Voetbalveld
Volleybalver.
Indië-gangers
Sint Maarten

Speeltuin

*Gebouwtje met de naam Irene?
Werd de openbare school zo genoemd.

*Figuren
Jan de Roos, Theo van Velzen en Freerk van Wijk (Freek woeps!)
Waar woonden fam vd Kam en Dekkinga. Zijn in 1925 geëmigreerd.
Zie boek met E-nummers .

Emigratie
Boek van prof Swieringa
*Met de bel rond bij noodslachting
Kwam uit Ulrum.

*Betere soc. voorzieningen van Napoleon en de Duitsers

*Luidklok weg en geen nieuwe terug.
Z-gebrek aan eensgezindheid door de kerkscheuring.
Notulen KR van 18 juni 1948:

"Aan de Begraffenisvereniging alhier, zal het voorstel worden gedaan een actie te beginnen, om te komen tot aanschaffing van een nieuwe klok in de toren, daar de onze door de Duitsers is geroofd. Van de Schade-enquete-commissie is bericht binnengekomen dat de schadevergoeding vermoedelijk 130 x f 2,25 zal bedragen. Dit bedrag zal de begraffenisvereniging dan ontvangen."

Notulen 2-10-1950: Pool vraagt wat hij moet doen met het ontvangen geld voor de gestolen klok. Antwoord: storten in de kerkekas.

*Verzet.
Cornelis Huizinga was commandant BS

*Onderlinge brandverzekering
Alleen via Eenrum.
Mobilisatie 1914-1918
Spaanse griep was het gevolg.

*Crisisjaren
Met bus naar werk in Tolberter Petten en Jipsing Boertange.
Stempelen bij de NCLB. Greppels legen op Wad.
Leesgezelschap

Koeien in winkel Veenstra

Waar stond diakenhuis. Zelfde als armenhuis?

Z-Achter Zwaagman werd wel diakoniehuis genoemd.

Notulen KR 10-01-49: woning diakonie werd bewoond door wed Boerman.

Het Gebouw

Z-Oude school was eigendom van Zwaagman die er reeds een vergadergelegenheid van wilde maken. Was na de oorlog niet meer in gebruik als meubelmakerij.

G-synodalen wilden wel het Gebouw kopen maar dat wilde de Vereniging niet. En huren wilden de synodalen niet. De leden van de ver. konden een of meer aandelen kopen van f100 . Later heeft de kerk de aandelen afgelost.

Blijkens de notulen van de KR stond de kerk garant. Men loste elk jaar een deel van de schuld af. In 1950 verzoek van de syn. kant om gebouw te kopen.

*Crisishut

Z- Werd ook wel crisispaviljoen genoemd. Colijn had een regeling bedacht die aan de boeren een financiële tegemoetkoming gaf in de crisisjaren. De Boer heeft van dat geld een schuur gebouwd, en vandaar de naam crsishut!

Bijzondere Vrijwillige Landstorm

G en Z- Degenen die dienstplichtig waren moesten bij de BVL. Men oefende bij Hospers in de schuur. Hospers was commandant. Met scherp oefende men op het wad. Eens per twee jaar ging men een week naar Ede en oefende daar.

Werd ook wel Burgerwacht genoemd?

Patrimonium

Was een arbeidersbeweging.

*NSB'ers

G en Z- Van der Ploeg bij de haven was er een. Zijn vrouw was het helemaal. Verder woonde achter op Bokkediek een Van der Wal. Zijn vrouw was fanatiek. Vermoed wordt dat deze Derk Knol heeft verraden als onderduiker.

*Onderduikers

Er waren er heel wat. Wubbe Zwaagman heeft ook ondergedoken gezeten in Ten Boer. Hij ontkwam zo aan het *Putje-groaven* voor de Duitsers. Velen gingen wel en werden 's morgens op een vrachtauto vervoerd. Onder het zingen van het Wilhelmus vertrokken ze!

*Damclub

Er is ook een damclub geweest. In de schuur van Zwaagman.

*GPV

Z-zelfstandige vereniging genaamd "Marnix van St. Aldegonde".

*GMV

Z-gecombineerd met Ulrum.

School

*Waar is corr. archief Ger. school.

Griet Goris gevraagd op 07-11-96. Weet nergens van!?

*Waar zijn de 2 notulenboeken (begin en 2e WO)

Zou Eiso Huizinga in Oldehove het hebben.

Historie openbare school

Verzoek Russchen gem.huis gedaan op 29-10. tel 0595 57 55 00

Mogelijk in Rijksarchief Den Haag.

*Is Pierson uit 1911 een ds.

Ja, kwam uit Groningen.

Opbrengst f 40000 verkoop huis (en school?) in 1980.

Waar is geld gebleven?

*Gegevens Koosje van der Veen

Gebeld, heeft niets, wel enkele foto's gestuurd.

Diverse schoolgegevens nog opnemen

(schooltuintjes, schoolzwemmen, een plaatje bij een cijfer, handenarbeid,

kindervakantiekolonies, bibliobus, oud papier, fluorspoelen)

*Wie was secr. in 1923 en wie in 1933

1923 M. Rietema, notulen 1933 ontbreken

Schooltje in Niekerk

Kleuterschool

Door wie is VGLO ingesteld

*Aantal leerlingen van 1919-1923

1919 83 1920 92 1921 82 1922 83 1923 83

*Z-Meester K. de Vries is getrouwd met juf Alserda

Kerk

Waar is corr. archief vrijg. kerk

Volgens Rietema overgedragen aan Van Dijk.

Als laatste in de GKV gedoopt, belijdenis gedaan, getrouwd.

Bos zal nazoeken

*Begin en einde Mannen- vrouwen- knapen- meisjes- jongelingsverenigingen

Zie aantekeningen uit notulenboeken archief.

19 maart 1693 laatste Avondmaal en 2 dec 1694 laatste huwelijk in Vliedorp.

*Heeft er een kapelaan gestaan te Vliedorp?

Niet bekend

*Verenigingen GK

Weinig.

*Kerkdiensten

G-ten tijde van ds. Van der Hoeven zijn er ook kerkdiensten gehouden in Zoutkamp.

*Kerkelijke goederen

Z-Het proces om de kerkelijke goederen was een proefproces.

De GK spanden een kort geding aan bij de Rechtbank in Groningen.

Uitslag: de kerkelijke goederen behoren aan de kerkeraad van de GKV.

De GK gaat in beroep: Gerechtshof in Leeuwarden spreekt in kort geding uit: vonnis rechtbank niet juist.

Kerk gaat naar de GK.

GKV in beroep bij Hoge Raad omdat er geen jurisprudentie was. Uitslag: niet het kerkverband is beslissend, maar wat de kerkeraad doet.

Notulenboek 1941 -1951: achterin de volledige uitspraken van de Rechtbank, het Gerechtshof en de Hoge Raad. Ook een verslag van de Vrijmaking in Houwerzijl. De stukken zijn geschreven door meester Pool.

De kosten van de HR zijn mee gedragen door het kerkverband.

Verslag van de interviews met enkele dorpsgenoten (1996)

1 Douwe en Adria Brouwer en Leon, eigenaren van Herberg De Houwer-Siel

Ze zijn afkomstig uit de Zaanstreek. Ze zagen het wel zitten in het Noorden. Het geheel wordt gefinancierd uit de Zaanstreek (Wormerveer). Ze zijn begonnen in 1984. Ze hebben het pand gekocht voor f 120.000,-. Degenen die het pand hadden overgenomen van Zwaagman hadden er eerst een restaurant. Het heette toen De zwaluw. De naam Houwer-Siel is gekozen uit een aantal mogelijkheden en wil de relatie met het dorp en de omgeving weergeven.

Brouwer c.s. hebben het pand grondig verbouwd. Ze hebben 12 kamers voor logeergasten. Het ziet er eenvoudig, maar keurig uit. Het interieur is op elkaar afgestemd. Het restaurant-deel ziet er smaakvol uit. Aan de wand foto's en attributen uit de streek. De verwachting dat het een soort dorpscafé zou worden is niet uitgekomen maar voor het overige geeft de exploitatie reden om met vertrouwen de toekomst tegemoet te zien.

Ze hebben intussen ook het bedrijf van Eiso Huizinga gekocht en zijn van plan op het voormalige tuindersbedrijf een camping te beginnen. Het huis is verbouwd en ernaast is een pand gebouwd met drie appartementen voor de verhuur. Ze roemen de schone lucht, de ruimte en de rust.

2 Doeko E.E. Rietema, Hollemaheerd

Vroeger bestond een doorsnee boerderij in Houwerzijl uit landbouw en veeteelt. Tot 1980 waren er op de boerderij roodblaar koeien aanwezig. Toen het melktanken kwam werd op basis van een kostenanalyse de overgang gemaakt naar alleen landbouw. Hij verbouwt vooral poters en verder de normale granen.

Tot aan de ruilverkaveling was het land versnipperd over 32 stukken land. Door de ruilverkaveling van 1973 bestaat de 50HA land nu uit drie stukken (2x20 en 1x16) met nog wat grond rond het erf. Hierdoor is de bedrijfsvoering een stuk gemakkelijker geworden.

Er is een koopakte uit 1648 waaruit blijkt dat het land toen in de familie is gekomen. er rust een beklemrecht van f 10- per HA op sommige stukken land.

Er is een teeltplan die over een lange reeks van jaren weergeeft wat er op de verschillende stukken land is verbouwd. ook nu nog wordt er een teeltplan gemaakt, maar die is een stuk eenvoudiger te maken. Zo wordt een stuk van 20 HA tarwe verbouwd. Deze tarwe wordt hoofdzakelijk gebruikt voor het voer van de 30.000 kuikens die in een schuur worden gehouden.

In 19... is Doeko begonnen met een kuikenmesterij. Dat leverde nogal wat bezwaar op bij de dorpingen die vreesden voor stank en milieuvervuiling. Tot aan de Raad van State is beroep ingesteld. Uiteindelijk mocht worden begonnen met de mesterij en op dit moment zijn er nauwelijks klachten.

Voor een deel van het land wordt gebruik gemaakt van de Braaklig-regeling en op dat land

worden gewassen gebouwd voor groenbemesting. Ook wordt er graszaad verbouwd. Door de mechanisatie wordt er veel samengewerkt met andere akkerbouwers, meest familieleden. Samen bouwt men schuren en worden de zaai- en oogstwerkzaamheden op elkaar afgestemd, zodat men zo goed mogelijk gebruik kan maken van de dure machines.

T.a.v. de school wordt opgemerkt dat de school niet meer in stand kon worden gehouden. Ouders en leerkracht zagen een eenmans school niet zitten. De goederen van de school zijn uitgeveild aan de leden. Het correspondentie-archief is zoek. Doeko heeft geen idee of er zo'n archief was. Hij heeft als secretaris zijn archief altijd zo klein mogelijk gehouden en alles wat geen waarde had werd weggegooid.

De opheffing van de kerkelijke gemeente was onontkoombaar door gebrek aan capaciteit bij de mensen om ambtsdrager te zijn. Er was al veel kennis en kunde verloren gegaan in de loop der jaren op het gebied van gemeente zijn. De gemeente is daardoor ook verstrooid over de genabuurde gemeenten Ulrum en Leens en er zijn er die zich niet meer bij een kerk hebben aangesloten.

Het dorp is geen gemeenschap meer. Ieder gaat zijn eigen gang en men hangt als los zand aan elkaar. Wel zijn er nieuwe activiteiten ontstaan, maar daar wordt toch met gemengde gevoelens tegenaan gekeken.

3 Haukje en Wia Slik te Leens

Ze hadden indertijd veel gegevens weggegooid, want wie zou daar nou belang bij hebben? Enkele foto's en een bewijs van aankoop van olie uit de oorlogstijd zijn aanwezig.

Ze wijzen op een bijzonder persoon, nl Jans van der Noord. Johannes noemde hij zich en voegde daar dan aan toe: geen Johannes de Dooper.

Pa en moe Slik zijn op 25 april 1919 getrouwd. Ze hebben de zaak van Van Huis overgenomen. Er werd best verkocht en reeds voor de oorlog was er een auto in gebruik. Turf werd er veel verkocht. 50 turven gingen er in een korf en 1500 turven was een wagen vol.

Er waren pers-, lange- en baggerturven. Verder werden er anthraciet, briketten en eierkolen verkocht.

Er was wel concurrentie van Werkema, maar de klandizie werd in het dorp over beiden verdeeld.

Een luxe auto werd in het dorp verhuurd door Noorda.

Ze herinneren zich nog dat als slager Schaap in de Gangstraat een slacht had, dat dan het bloed via een goot, voor hun huis langs naar het diep stroomde. Ze hadden voor het huis dan ook een bad (badding) over de goot liggen.

4 Mevr. G. Hoogeveen-van der Zijl

Het was hard werken in een bakkerij. Elke dag vers brood op de plank. Dat brood werd in de winkel verkocht en uitgevent.

Dat uitventen gebeurde door Hoogeveen zelf met een fiets met een korf er voor op, en met een kar door dochter Stienie en ook door Pieterke Bolhuis-Hoogeveen. Brechtje ventte met een korf op de bromfiets en Lientje gewoon op de fiets met een korf erop. Er werd gevent op maandag, donderdag en zaterdag.

Concurrentie was er van bakker Bulhuis uit het eigen dorp en verder kwamen er nog de bakkers Steendam en Ozinga uit Zoutkamp hun produkten uitventen. Ieder had zo zijn eigen klantenkring. Soms was dat bij toerbeurt.

Ze hadden ook een knecht die Jakob Bierling heette.

Beroemd waren de Sinterklaaskoekjes van Maarten Hoogeveen. Ze werden zelfs naar het buitenland gestuurd. Als er vers roggebrood klaar was kon je dat ruiken in het dorp. De klanten waren soms erg zinnig. De een moest vers en zacht roggebrood hebben en de ander weer hard. Het is eens gebeurd dat een boer nieuw brood eiste omdat het niet naar zijn zin was en er werd braaf een "nieuw" brood gebracht. Hoogeveen bakte altijd brood "boven gewicht", wat betekent dat het wettelijk minimum gewicht altijd door hem werd overschreden.

Ook werden er veel paardenbroden gebakken. Dat waren grote broden die dienden als bijvoer voor paarden.

Het café was een bijverdienste. Voetballers kwamen er en bruiloften, vergaderingen en verkopeningen werden er gehouden. Zo vergaderde direct na de oorlog de toen bestaande speklub er altijd. En direct na de vrijmaking werd het enige tijd gebruikt als kerkzaal.

De oven werd gestookt met "schensen", takkenbossen die in de schuur lagen opgeslagen.

In de "deurrit" stonden soms paarden van handelaren. En vroeger zondags de paarden van de boeren die naar de kerk gingen.

Volgens vrouw Hoogeveen heeft de naam "bokkediëk" als oorsprong dat de mensen daar uit armoede allemaal een geit hadden, die zorgde voor melk. Hij kon mooi op het stukje gras lopen dat ze bij huis hadden.

5 Berend Zijlstra en zijn vrouw Janna van Dijk

"Ik ben als jongste vent begonnen bie boer Hennie Beukemoa onner Zòlткаamp. Ik verdainde f 1,- ien week mit kost en ienwoning. Wie verdainden allemoal niks ien dij tied en ook thoes was 't nait al te braid. Pa kwam halverwege 't joar noar boer en vroug den 'n veurschot van f 25.- op mien verdainsten. En mit dat geld kon hai zien huur van 't hoes weer betoalen!

Zokke dingen gebeurden veul ien dij tied. De middenstanders schreven ook alles op reken en ains ien de zoveul tied wer de zoak weer ais betoald of oafbetoald.

De positie van de arbaiders was nait zo best. Ze werden veul deur de boeren oetzogen. Ik zulf heb der nait zoveul last van had, moar je zaten der wel middenien.

't Volgende verhoal moakt dat wel dudelk.

Ik mos de stallen schoonholden en dat betaikende ook dat ik mis noar bult kruien mos. Je mozzen den voak deur bragel hen en ik haar oetvonden dat as boer aan 't kovviedrinken was dat ik den mooi zien stevels even aandoun kon. Den hil ik tenminste even dreuge vouten. Nou was boer op 'n keer wat vrouger terug as aans en hai overlai mie

dus mit zien stevels aan. Door zee hai nait zoveul van, moar hai het der wel over noadocht, want 'n pooske loater mog ik van boer 'n poar stevels kopen. Ik kreeg vijf gulden (dat waas vijf weekverdainsten!) en zoaterdags ging ik noar Deemter ien Ollerom om stevels. Dij kostten f 4,50 en dus hil ik nog twij kwartjes over. Dij braandden mie ien buus. Wat kon je doar wat veur kopen! Moar ik durfde 't nait besteden. Thoes zee pa dat ik stevels aan boer zain loaten mos en dat ik zeggen mos wat ze kost haaren. Nou, ik op moandag mit mien mooie stevels noar boer. Ik mos van boer even mitkomen noar 't bovenind, want zien vraauw mos ze ook even zain. Ik vertelde wat ze kost haaren en dat ik dus twei kwartjes overhollen haar en ik waas benaid wat ze doun zollen. Dat was wel 'n beetje veurspelbaar, moar je hoopte dat 't es 'n keer zol mitvallen. Moar wat gebeurde der?... Ik mos de twij kwartjes aan vraauw geven..., ze hiel de grote knip onner heur schoet vandoan en doar verdwenen de twij kwartjes ien. Wat begrootte mie dat!

Van 1944 tot 1977 ben ik op boerderij van Allersmoa west. Eerst bie Ties en loater bie zeun Rieks. En de leste joaren, van 1972 tot 1977, woonden wie op 't Gaanzehoes. 't Waas 'n grote boerderij. Der waaren 8 vaste arbaiders en den ien zummer nog de lözze arbaiders.

Soamen mit 10 peerden mossen wie 't waark doun. 's Winters waas 't waark binnen. Vlasriepelen en dat soort dingen. Loater waas ik eerste arbaiders. Lözze arbaiders werden per dag en zulfs wel per uur betoald. As 't regende haren ze pech, den stopten de verdainsten. Ik heb wel mitmoakt bie Hennie Beukemoa dat ien oogsttied der hulp neudig waas. Ik mos den noar Zòltkamp om 'n poar arbaiders te hoalen. Der stonnen altied wel wat waarklozen op 'n bepalde ploats en ze zaagen mie al aankomen. Ik wis den wel wel ik hemmen mos en wel nait. Zo ging dat.

Allersma was 'n boer dij goud bie de tied was. Hai profiteerde noa oorlog den ook van de Marshallhulp van Amerikoa. Hai kwam als ain van de eersten ien 't bezit van 'n Carterpillar, 'n tractor op rupsbanden, dei wel 't ain en aander kon verzetten. 'n Ploug mit zes scheren kon der achter ien dai vette klai van Houwerziel.

Haile menaaiers van boer wezen is slim veranderd noa oorlog. Deur drainage is 't laand veul beter tougankelijk worden veur de zwoare landbouwmachines en arbaiders binnen nou nait meer neudig. Op de duur waas ik nog allain as arbaiders op boerderij! Tegelijk binnen de priezen van 't laand veul hoger worden en dat gefte weer aandere problemen bie de boeren.

Hail iengriepend is oorlog west. In 1940 was ik bie de huzaren ien Amersfoort. Dat binnen nou de tanks worden. De maaiste jongens oet Houwerziel en omgeving waaren trouwens bie de infanterie. Wie werden noar de Raam-Peel stelling brocht en loater kwamen wie ien de buurt van Dordrecht terecht. Doar ben ik gevangennomen deur de Duutsers. Wie moggen aal gauw weer goan en via veul hindernissen kwam ik weer thoes.

't Waas oetkieken ien oorlog. Veul verzet waas der nait ien 't dorp, moar je pebaaierte wel zoveul meugelk Duutsers tegen te waarken. Op 'n keer kwam ik te loat thoes (bie Janna vandoan). Dat zag 'n Duutse patrouille touvallig en dat leverde mie oetendek nog 'n boete op veur Winterhulp.

Ien oorlog wer der deur de Duutsers veurschreven wat je mozzen verbouwen. Dat waas allemoal bestemd veur Duutslaand. Veul koolzoad en kloaver (veur de peerden). Veul koolzoad verdween zomoar en ik heb hail wat koolzoad ien 'n euliemeulen vermoalen tot lieneulie. Dat ding ston ien 'n schuur onner stro en draaide op stroom.

De Duutsers zaten ien Houwerziel ien 'n bunker aan Electraweg. De kok haitte Hans en ik heb der 'n keer twij mud eerappels motten oafleveren. Op de Zundag dat de Canadezen kwamen schoten dij 'n keer op boerderij De Hunze (woar trouwens ook nog twij onderzoekers zaten) en toun kwamen de Duutsers mit handen omhoog oet bunker. Wat ze achterlaiten is deur de Houwerzielsters aal gauw noa dij tied as oorlogsbuit der oethoald."

6 Menno Norden

Norden heeft van 1947-1960 in Houwerzijl gewoond. Hij was een organisator die veel deed in het verenigingswerk. Hij werkte bij Jan Goris als verkoper en was, samen met een collega, met een auto bij de weg. Ze bestreken een groot gebied en kwamen tot onder Groningen. Goris verkocht van alles. Van kostuums en kinderwagens tot woninginrichting. Verder had men een naaiatelier waar maatkleding werd gemaakt en er waren winkeljuffrouwen.

Hij is actief geweest in de spekclub. Daar werd f 0,50 per week ingelegd en een keer per jaar, in de herfst, werd er spek gekocht voor de leden. De uitdeling vond dan plaats bij Maarten Hoogeveen. Daar vergaderde ook de Oranjevereniging waar hij, samen met Schepel, Hes en meester Van der Veen, lid van was. Soms werd er een bazaar in het gebouw georganiseerd.

Hij herinnert zich nog het gebrek aan water in een bepaald jaar, (1956?). Er werd toen door militairen water aangevoerd met tankauto's. Iedereen kon dan water halen voor huishoudelijk gebruik bij Gerrit de Boer.

Norden nodigde de JWF-kapel uit om te komen spelen bij de opening van de straten. Het was een grandioos succes. Ook nodigde men eens het Ambonezen orkest uit Schattenberg uit. Die gaven een concert in de kerk.

In 1950 (?) werd er een optocht gehouden door de gemeente Ulrum ter gelegenheid van een schoolfeest. Er werd ook een kleuterschool opgericht.

Veel plezier had men in het dorp aan de zondagse wandelingen. En bij kapper Heun werd er op zaterdagavond heel wat afgelachen en er werden plannen gesmeed. Een van die plannen zal wel geweest zijn dat men eens een 'zwienesteert' in een banketletter stopte en die bij iemand bezorgde.

Soms werd er een "dubbel moatje" gehaald bij Maarten Hoogeveen.

Bekende figuren waren Gerrit Mulder, Geert Valkema en Jans van der Noord. En verder waren er de artsen Buiten uit Ulrum en Qué uit Zoutkamp.

Het kerkhof

Als je als oud-Houwerzielster heimwee hebt naar het verleden, dan moet je ook eens gaan kijken op het kerkhof aan de Zwarteweg, want daar ligt het verleden broederlijk bijeen. De bekenden zijn dus nog steeds aanwezig, maar niet meer in levende lijve.

Bakker Hoogeveen en zijn vrouw

Peter Nanninga en Geert Bolhuis, gestorven bij een verkeersongeluk

Ik heb bij bovenstaande twee graven het volgende gedicht gemaakt.

t kerkhòf van Houwerziel

doar liggen ze nou
 elk en ain geliek
 gain verschil meer
 tussen aarm en riek

veur n poar duurde
 t leven moar even
 veur aandern was
 t n hail laank leven

as je nou kieken
 en lezen op stain
 den haarn ze wat
 om noar oet te zain

nou liggen ze doar
 en kieken omhoog
 onner het taiken
 van regenboog

en as t straks wordt
 zoals wie hopen
 den gait de hemel
 veur ze open

Als je oud wordt liggen de meeste
 bekenden uit Houwerzyl van vroeger op
 het kerkhof.
 Op veel stenen staat de verwachting van
 opstanding en eeuwig leven.

Assen mei 2020

Wat aandacht trekt op het kerkhof is het grafmonument van ds. Gerbrandy, predikant van de gemeente van de Afscheiding. Hij overleed in 1879. Gelet op de status van een predikant in de maatschappij van die tijd is een dergelijk monument wel te verklaren.

